

адпаведным нацыянальным уяўленнем беларусаў. Вобраз галоўнай гераіні, як і іншыя жаночыя вобразы-характары твора, выяўляюць аўтарскую думку аб этычна-хрысціянскай сутнасці беларускай нацыі.

Літаратура

1. Пташнікаў, І. Збор твораў : у 4 т. / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 1992. – Т. 4 : раман. – 575 с.

С. Ф. Бут-Гусаім (Беларусь)

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЯ АДМЕТНАСЦЬ АНТРАПАНІМІЧНАЙ ПРАСТОРЫ ДРАМЫ ГЕОРГІЯ МАРЧУКА «ПЕЎЧЫЯ 1941 ГОДА»

Даследчыца драматургіі Георгія Марчука Т. В. Аўдоніна піша: «“Пеўчыя...” – гэта часцінка своеасаблівай гісторыі супраціўлення, якое савецкія людзі аказвалі ворагу. Адбывалася яно па-рознаму: большасць нашых суйчыннікаў змагаліся на фронце, у адкрытых баях, іншыя – у традах народнага апалчэння, на прадпрыемствах, што апынуліся на акупіраванай немцамі тэрыторыі. Супраціўляліся новым германскім парадкам і ваеннапалонныя ў канцэнтрацыйных лагерах – гэта быў своеасаблівы грамадзянскі подзвіг. Менавіта такі, адзін з многіх, непрыкметны подзвіг душы чалавечай адлюстраваны ў п’есе Г. Марчука сродкамі драматургіі» [1, с. 97]. Аўтар уздымае вечныя праблемы вернасці, Веры і здрадніцтва, паказаныя праз аповед пра лёсы людзей, што апынуліся ў акупацыі. «Тут няма батальных сцэн, няма гераізацыі вобразаў – ёсць камерныя глыбока ўласныя разважанні пра існасць быцця, далучэнне да Вялікай Ісціны Богага Даравання» [1, с. 97].

Назва драмы «Пеўчыя 41 года» належыць да **прадметна-апісальнага тыпу**, бо акрэслівае галоўных герояў п’есы. Створаны ў трагічныя часы акупацыі царкоўны хор ваеннапалонных дапамагае аднавіць набажэнства ў паўразбуранай вясковай царквуцы, дапамагае душам палешукоў і саміх пеўчых абудзіцца ад нявер’я, духоўнай глухаты, успомніць Божыя заповедзі. Харысты выжылі, дзякуючы заступніцтву святара, які забраў іх з лагера ваеннапалонных. Яны застаюцца Воінамі, накіроўваюцца, спяваючы «Свяшчэнную вайну» Б. Аляксандрава, на барацьбу з бязлітасным ворагам.

Антрапанімікон прааналізаванага твора прадстаўлены запазычанымі імёнамі, якія ўвайшлі ў айчыныя іменаслоў з прыняццем хрысціянства. Так, з **грэчаскай** мовы прыйшлі імёны **Варвара** (грэч. ‘інішаземка’ [2, с. 56]), **Кузьма** (грэч. ‘упрыгожанне’ [2, с. 65]), **Фёдар** (грэч. ‘божы дар’ [2, с. 61]), **Нестар** (грэч. ‘які вярнуўся дадому’ [2, с. 35]), **Прохар** (грэч. ‘кіраўнік хору’ [2, с. 39]), **Генадзь** (грэч. ‘высакародны’ [2, с. 23]), **Аўдоця** (грэч. ‘прыхільнасць, зычлівасць, дабраслава’ [2, с. 23]), з **лацінскай**: **Вікенцій** (лац. ‘той, хто перамагае’ [2, с. 21]), са **старажытнаўрэйскай** мовы: **Якаў** (ст.-яўр. ‘перашкода’ [2, с. 51]), **Марыя** (ст.-яўр. ‘пані, каханая, жаданая’ [2, с. 64]), **Сямён** (ст.-яўр. ‘які чуе’ [2, с. 44]), **Міхаліна** (ад ст.-яўр. **Міхал** ‘той, хто як Бог’ [2, с. 65]), **Фіодзей** (ст.-яўр. ‘пахвала’ [2, с. 46]), **Ілья** (ст.-яўр. ‘сіла Божая’ [2, с. 28]).

Адлюстроўваючы тонкія нюансы міжасабовых адносінаў, імёны ў разнастайных жыццёвых сітуацыях ужываюцца ў выглядзе шматлікіх скарочаных (гіпакарыстычных) і эмацыянальна-ацэначных форм. Айцец Павел Фларэнскі пісаў: «Імёны гнуткія і ёмістыя, здольныя змясціць самыя розныя прыватныя абставіны, у якіх жыве асоба» [9, с. 190]. Дыяпазон эмоцый і пачуццяў, што выражаюцца з дапамогай такіх форм, надзвычай шырокі. Гэта пшчота, сяброўская фамільярнасць, насмешка, іронія, пагарда, абразы, спачуванне. Прадстаўлены гіпакарыстычныя і эмацыянальна-ацэначныя формы імён у дра-

ме Г. Марчука. Утвараюцца гэтыя формы марфалагічным спосабам з дапамогай разгалінаванай сістэмы суфіксаў, якія далучаюцца да поўных і ўсечаных асноў: «*Не! Фёдзечка, не... прашу... Дачку маю, Верку, паішкадуй!*» [6, с. 4]; «*Ён! Божа, што ж рабіць, Фёдзя?*» [6, с. 5]; «*Вясёлы ў цябе нораў, Сенья*» [6, с. 5]; «*Сваймі людзям цяпер нельга сварыцца, Сёма*» [6, с. 6]; «*Моя ласкавая, наўная Маша. Нікому пра гэта не гавары*» [6, с. 25]; «*Эх, Саішка, Саішка... Малады ты яшчэ, не ўсё разумееш*» [6, с. 31].

Выразнікам канатацыі сацыяльнасці з'яўляецца антрапанімічная формула «імя+імя па бацьку», якая паказвае на становішча асобы ў грамадстве. Так, паводле этыкетных нормаў савецкага часу падобныя формы звароту ўжываліся для называння настаўнікаў, напр.: «*Угадалі. Варвара Ягораўна радыёпрыёмнік ад паліцыі схавала*» [6, с. 16]. Гэтая форма звароту – сродак характарыстыкі чалавека, які яе ўжывае. Так, паважлівае стаўленне айца Вікенція да людзей праяўляецца ў тым, што да ўсіх бацюшка звяртаецца па імені і імені па бацьку: «*Маліцеся, Фёдар Рыгоравіч. Вельмі вам удзячны*» [6, с. 7]; «*Твае бацька Іван Іванавіч і маці Кацярына Рыгораўна былі прадстаўнікамі народа, а не прайдзісветамі*» [6, с. 31].

У п'есе берасцейскага пісьменніка прадстаўлены *онімы-вобразы*, выкарыстанне якіх заснавана на метафарычным пераасэнсаванні ўласных асабовых імёнаў. У аснове *анамастычнай метафары (антанамазіі)* – імкненне аўтара да супастаўлення з мэтай больш яркай і лаканічнай характарыстыкі героя. Найбольш трапна творца можа выразіць думку, параўнаўшы чалавека з вядомай гістарычнай асобай або літаратурным персанажам, якія сталі ўвасабленнем пэўных чалавечых якасцей і імёны якіх могуць сказаць чытачу больш, чым шматслоўныя гістарычныя і літаратурныя экскурсы. У аснове характарыстыкі *Льві Сухарука* (ён выкарыстаў каханне дачкі святара, каб завалодаць царкоўным золатам, здраджвае самому святару, які выкупіў яго з лагера ваеннапалонных) імя біблейскага героя: «*Руку паманай, хто ж левай хрысціцца ў нас, юда!*» [6, с. 33].

Як вядома, антрапанімічная прастора мастацкага твора з'яўляецца адбіткам аномастыкону пэўнай мовы. У драме можна выдзеліць тыя ж разрады прозвішчаў паводле паходжання, якія вылучаюцца ў антрапаніміконе сучаснай беларускай мовы. Па-першае, гэта прозвішчы, утвораныя ад календарных асабовых імён. Па-другое, гэта прозвішчы, што ўзніклі ад былых імён-мянушак апелятыўнага паходжання. Прозвішчы першай групы ўтвараюцца галоўным чынам суфіксальным спосабам – шляхам далучэння да розных форм асабовых імён прозвішчаўтваральных суфіксаў: -аў, -еў (*Афанасьеў, Варламаў*).

У аснове прозвішчаў другой групы ляжаць былыя мянушкі апелятыўнага паходжання, што называюць асобу па розных прыкметах: паводле паводзінаў (*Зуеў* ад *зуй* рэг. 'рослы хлопец з паводзінамі дзяціці, недарэка' [3, с. 161]), фізічных уласцівасцей (*Сяды* ад рус. *седой 'сівы'* [3, с. 403]; *Сухарук* ад *сухаруці* 'які дрэнна валодае або зусім не валодае рукой (рукамі) у сувязі з атрафіяй мышцаў' [8, с. 640], *Кульбакоў* 'празванне па значэнні дыялектнага слова *кульба* 'кульгавы чалавек' [5, с.321], *кульбака* 'кій, на які абаніраюцца пры хадзе' [4, с. 117], *Краўцоў, Шапаваленка* «*утворана ад устарэлага слова шапавал 'майстар, які валяе розныя вырабы з воўны*» [5, с. 640]); найменняў абстрактных паняццяў: «*прозвішча **Бажок** – памяншальная форма да асабовага імені **Божа (Божо)**, якое, у сваю чаргу, з'яўляецца скарочаным варыянтам старажытных славянскіх двухасноўных імён **Бажыдар, Багдан**. У балгар імя **Божа** да гэтага часу функцыянуе ў якасці афіцыйнага нароўні з поўнымі» [5, с. 420]).*

Большасць календарных асабовых імён (яны маглі станавіцца словаўтваральнай базай прозвішчаў) – словы, запазычаныя з грэчаскай, лацінскай, старажытнаўрэйскай і іншых моў. Гэтыя онімы прыйшлі на Беларусь разам з прыняццем хрысціянства. «Зацмененая» ўнутраная форма імён можа ўтрым-

ліваць немалаважную інфармацыю пра літаратурнага героя. А. Ф. Рогалев адзначаў: «Кантэкстуальная выразнасць імені літаратурнага героя сама па сабе можа быць гаваркай для таго ці іншага чытача (не будзем забываць, што «гавораць» імяны па-рознаму ў залежнасці ад таго, каму яны «гавораць»)» [7, с. 64]. Зразумела, не кожны чытач задумваецца над этымалогіяй імені персанажа. Між іншым, этымалагічная семантыка антрапоніма дазваляе адкрыць цікавыя грані вобраза героя.

Імя галоўнага героя п'есы айца **Вікенція** паходзіць з лацінскай мовы і азначае 'той, хто перамагае', а прозвішча **Варламаў** матывавана імем, запазычаным з халдзейскай мовы, якое азначае 'сын Божы' [2, с. 58]. Семантыка зараджаных становаўчай энергіяй імені і прозвішча адпавядае характару героя. Апісанне ўнутранага свету і трагічнага лёсу персанажа напаўняе паэтонім становаўчай экспрэсіяй. Чыстым, «божым» чалавекам з'яўляецца святар. «*бяссрэбранік... Пра патрэбы царквы толькі і клопаціцца*» [6, с. 16]; «*лагодны бяссрэбранік, які бязвінна пацярпеў ад уладаносцаў*» [6, с. 16]. **Айцец Вікенцій** сумленна і з любоўю выконвае пастырскі абавязак. У савецкія часы святар быў разлучаны з сям'ёй, адпраўлены ў ссылку, ад яго адраклася дачка, але бацюшка застаўся сумленным пастырам, шчырым вернікам, які бачыць у Чалавеку стварэнне Бога. Айцец Вікенцій духоўна падтрымлівае вернікаў і ваеннапалонных. Калі на беларускія землі прыходзяць акупацыйныя ўлады, бацюшка выкупае палонных з лагера, каб стварыць царкоўны хор нібыта для прапагандысцкіх мэт Остланда. Гэта дазволіла захаваць жыцці людзей, зберагчы храм і царкоўную маёмасць. Вікенцію Варламаву, як і сыну Божаму, здраджваюць людзі – Кульбакоў і Сухарук, якія імкнуліся здабыць царкоўнае золата. Святар быў пакараны ўладамі, стаў глухім, але, бласлаўляючы волю Божую, знаходзіць сілы, каб духоўна ўмацаваць прыхажан і салдат-пеўчых натхнёнымі пропаведзямі на барацьбу і пераправіць царкоўнае золата ў Савецкі Саюз на падтрымку Чырвонай Арміі.

Паэтычная анамастыка драмы Г. Марчука – своеасаблівы пласт лексічнай структуры мастацкіх твораў. Аўтар падбірае сваім героям імяны ў маўленчых формах, тыповых для пэўнага сацыяльнага поля, якое адносіцца да савецкага перыяду гісторыі Беларусі. Письменнік так ці інакш звяртае ўвагу чытача (гледача) на антрапонімы створаных вобразаў праз аўтарскія рэмаркі, дзеянні і ўчынкі герояў, мастацкі кантэкст, калі самі персанажы ўдакладняюць матывацыю імен.

Літаратура

1. Аўдоніна, Т. В. Паміж Богам і Сатаной (па п'есе «Пеўчыя сорак першага года» Георгія Марчука) / Т. В. Аўдоніна // Скарына і наш час : матэрыялы III Міжнар. навук. канф., прысвеч. 80-годдзю з дня нарадж. праф. У. В. Анічэнкі, Гомель, 17 кастр. 2004 г. / Гомель. дзярж. ун-т ; рэдкал. А. А. Станкевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Гомель : ГДУ, 2004. – С. 97–103.
2. Барыс, С. Як у нас клічуць? : Беларускія імяны / С. Барыс. – Мінск : Медысонт, 2010. – 124 с.
3. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
4. Дыялектны слоўнік Брэстчыны / Склад. М. М. Аляхновіч і інш. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.
5. Лемтгова, В. П. Корни наших фамилий = карані нашых прозвішчаў / В. П. Лемтгова, И. О. Гапоненко. – Мінск : Звязда, 2018. – 672 с.
6. Марчук, Г. Пеўчыя 41 года : драма / Г. Марчук // Полюмя. – 2010. – № 6. – С. 3–35.
7. Рогалев, А. Ф. Ономастика художественных произведений : пособие / А. Ф. Рогалев. – Гомель : Изд-во ГГУ, 2003. – 194 с.
8. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : Больш за 65 тысяч слоў / І. М. Бунчук [і інш.] ; пад рэд. М. Р. Суднікі, М. Н. Крыўко. – Мінск : БелЭн, 1996. – 784 с.
9. Флоренский, П. Имена / П. Флоренский. – М. : Купина, 1994. – 216 с.